

ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА

Поряд з факторами кредитоспроможності, в статті розглянуті питання визначення сутності потенційної кредитоспроможності підприємств. Було встановлено, що визначальними факторами кредитоспроможності є кредитна історія підприємства, його ділова репутація та фінансовий стан, якість наданого бізнес-плану (якщо це необхідно) та безпека кредитування. Кількісні показники усіх вищезгаданих факторів наведені у статті. Значимість факторів кредитоспроможності визначена за допомогою методу аналітичної ієрархії Томаса Саати. Він показує, що кредитні ризики зменшуються при визначенні кредитоспроможності підприємства. Також запропонований метод припускає подальші дослідження шляхом стандартизації всіх факторів кредитоспроможності та впровадження комп'ютерних технологій оцінювання кредитоспроможності.

Ключові слова: кредитоспроможність, кредитна історія, ділова репутація, фінансовий стан, бізнес-план, забезпечення кредиту.

Наряду с факторами кредитоспособности, определена сущность потенциальной кредитоспособности заемщика. Было установлено, что основными факторами такого вида кредитоспособности являются кредитная история заемщика, его деловая репутация и финансовое состояние, качество предоставленного бизнес-плана (в случае необходимости) и безопасность кредитования. Количественные показатели всех вышеперечисленных факторов предлагаются ниже. Значимость факторов кредитоспособности определена с помощью метода аналитической иерархии Томаса Саати. Он показывает, что кредитные риски снижаются при применении оценивания кредитоспособности заемщика. Также этот метод предполагает дальнейшие исследования в этой сфере путем стандартизации всех факторов кредитоспособности и внедрения компьютерных технологий оценивания кредитоспособности.

Ключевые слова: кредитоспособность, кредитная история, деловая репутация, финансовое состояние, бизнес-план, обеспечения кредита.

Essence of potential borrower's creditworthiness is defined as well as the factors of creditworthiness are identified. We have established that the main factors of such creditworthiness are credit history of borrower, business reputation, financial state, quality of introduced business plan (in case of need) and credit security. Quantitative appreciation models of each of above-listed factors are proposed. Also significant of creditworthiness' factors is identified by the Analytic Hierarchy Process Method of Thomas Saaty. It is showed that credit risks are lowered in the result of introduced model application of borrower potential creditworthiness appreciation. It is supposed that further research in this area has to be carried out by requirements standardization of each of creditworthiness factors and of computer techniques application for creditworthiness appreciation.

Key words: creditworthiness, credit's history, business reputation, financial state, business-plan, ensuring of loan.

Постановка проблеми. Фінансовий потенціал аграрного сектору залежить від наявності різних видів ресурсів, який він має в своєму розпорядженні.

Одним із основних чинників безпеки кредитування є потенційна кредитоспроможність позичальника, яка визначається його кредитною історією та

діловою репутацією, фінансовим станом, якістю бізнес-плану чи бізнес-проекту (якщо такий потрібний), а також забезпеченням кредиту [1]. Фінансова криза, котра виникла в США охопила світову економіку, в тому числі й вітчизняну. Як наслідок – відбулося різке скорочення виробництва, зростання безробіття, припинилося кредитування сільськогосподарських підприємств, практично зведене до мінімуму бюджетне фінансування, зросло податкове навантаження, відсутній страховий захист сільськогосподарських товаровиробників. Аналіз та удосконалення існуючих методів оцінки кредитоспроможності є актуальним питанням у процесі становлення та розвитку реформованої аграрної сфери в Україні. Але розробці методологічної бази для оцінки кредитоспроможності окремих позичальників як методу зменшення кредитного ризику комерційних банків приділяється недостатньо уваги. Отже, адекватна оцінка потенційної кредитоспроможності позичальників іпотечних кредитів є обов'язковою умовою безпеки кредитування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні та за кордоном здійснюються численні дослідження, пов'язані з тими чи іншими аспектами оцінки кредитоспроможності позичальників, передусім з оцінкою їх кредитоспроможності. Питанням оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків присвячені дослідження таких науковців, як М.Я. Дем'яненко, О.Д. Заруба, А.А. Карпович, С.І. Кручок, Н.С. Кручок, А.М. Мороз, О.О. Недосекін та ін. Такі економісти-аграрники як О.Є. Гудзь [3], М.Я. Дем'яненко приділяють значну увагу спрощенню кредитного процесу в АПК. П.Т. Саблук вважає найважливішим аспектом для підвищення кредитоспроможності – необхідність збільшення державної підтримки підприємств

агросфери. Широко висвітлені питання майнового забезпечення та гарантування кредитів агровиробникам [4], а також заставного кредитування.

Разом з цим, практично не розглядаються питання зменшення ризику неповернення коштів за рахунок удосконалення методики оцінки кредитоспроможності сільгоспідприємств. Хоча саме цей аспект може суттєво впливати на активізацію кредитного процесу в агросфері. Водночас в Україні поки що не створено досконалої моделі кількісної оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника, що сприяло б зростанню рівня безпеки кредитних операцій взагалі.

Мета даного дослідження полягає у розробці моделі кредитоспроможності позичальника, що більш повно враховує особливості фінансово-господарської діяльності підприємств агровиробничої сфери та базується на методі інтегрального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Для побудови моделі кредитоспроможності позичальника у процесі аналізу відібрано такі фактори (табл. 1).

Нааявність бізнес-плану не завжди є обов'язковою умовою надання кредиту (це стосується споживчих кредитів, що надаються домогосподарствам, а також, частково, бізнесових кредитів, що надаються корпораціям). Відповідно до цього передбачається розроблення двох варіантів моделі кредитоспроможності [5].

Важливим кроком у створенні моделі кредитоспроможності є оцінка значимості відібраних факторів. Таку оцінку можна здійснювати по-різному. На нашу думку, одним із найприйнятніших способів оцінки значимості окремих факторів є їх ранжування за методом аналізу ієрархій Томаса Саати. Відповідно до цього методу будують матриці парних порівнянь, отримані експертним шляхом (табл. 2).

Таблиця 1

Фактори кредитоспроможності

Фактор	Варіант моделі	
	перший	другий
Характеристики позичальника:		
кредитна історія	X1	X1
ділова репутація	X2	X2
фінансовий стан	X3	X3
Якість поданого бізнес-плану	X4	
Забезпеченість кредиту	X5	X4

Таблиця 2

Експертна оцінка значущості факторів за критерієм «Кредитоспроможності» 1-й варіант моделі

	X1	X2	X3	X4	X5	Середнє геометричне	Значущість фактора
X1	1,000	1,333	0,500	2,000	0,667	0,97669	0,17112
X2	0,750	1,000	0,333	1,500	0,500	0,71548	0,12535
X3	2,000	3,000	1,000	5,000	1,250	2,06446	0,36169
X4	0,500	0,667	0,200	1,000	0,333	0,46704	0,08182
X5	1,500	2,000	0,800	3,000	1,000	1,48411	0,26002

2-й варіант моделі

	X1	X2	X3	X4	Середнє геометричне	Значущість фактора
X1	1,000	1,250	0,500	0,750	0,82744	0,19284
X2	0,800	1,000	0,333	0,500	0,60428	0,14083
X3	2,000	3,000	1,000	1,200	1,63807	0,38177
X4	1,333	2,000	0,833	1,000	1,22095	0,28456

Інтегральний показник потенційної кредитоспроможності позичальника визначають як середньозважену оцінку відповідних факторів. Кожен із факторів X_i оцінюють за 10-бальною шкалою. Тобто:

$$O_{цк} = 10 \sum_{i=1}^n O_{ци} f_i \quad \text{при } O_{ци} [0; 10] \quad (1)$$

де $O_{цк}$ – інтегральна (комплексна) оцінка потенційної кредитоспроможності позичальника за 100-бальною шкалою, бали;

$O_{ци}$ – оцінка i -го фактора кредитоспроможності за 10-бальною шкалою, бали;

f_i – значущі i -го фактора кредитоспроможності.

У табл. 3 наведена шкала оцінок фактора X_i .

Таблиця 3

Оцінка фактора (стосовно конкретного позичальника)

Оцінка фактора	Бал
Найвища	10
Дуже висока	9
Висока	8
Вища за середню	7
Середня	6

Алгоритм застосування пропонованої методики зображає такий приклад. До Імекс банку звернулися

підприємства із клопотанням про надання їм кредиту (табл. 4).

Таблиця 4

Кредити та їх пропоноване забезпечення

Показник	Підприємство-потенційний позичальник		
	ВАТ «Агромат»	ТОВ «Зернотрейд»	ТОВ «Зелений Гай»
Об'єкт кредитування	Будівництво заводу	Придбання комбайнів	Придбання техніки
Сума кредиту, тис. грн	12800	3000	7500
Термін кредиту, міс	24	36	18
Забезпечення кредиту	Переробний завод, що будується (готовність об'єкта 32 %, очікувана тривалість будівництва – 1 рік). Орієнтовна вартість після завершення 700 000 тис. грн	Млин, належать на правах власності ТОВ «Зернотрейд». Експертна грошова оцінка 150 000 грн	Обладнання, що знаходиться у власності ТОВ «Зелений Гай». Експертна грошова оцінка 2599 тис. грн

Підприємства-позичальники Імекс банку і мають таку кредитну історію (табл. 5).

Таблиця 5

Кредитна історія позичальників

Кредитори	Підприємство-потенційний позичальник		
	ВАТ «Агромат»	ТОВ «Зернотрейд»	ТОВ «Зелений Гай»
Імекс банк	Простроченої та пролонгованої заборгованостей немає. Протягом останніх п'яти років отримано 12 короткострокових кредитів на загальну суму 12 672 тис. грн і 2 довгострокові кредити на загальну суму 9000 тис. грн. Заборгованість за короткостроковими кредитами 983 тис. грн, за довгостроковими – 1820 тис. грн з погашенням боргу протягом наступних 14 місяців кредиту на суму	Простроченої та пролонгованої заборгованостей немає. Протягом останніх п'яти років отримано 16 короткострокових кредитів на загальну суму 13 600 тис. грн та довгостроковий кредит на суму 4 500 тис. грн. Заборгованість за короткостроковими кредитами	Простроченої та пролонгованої заборгованостей немає. Підприємство існує 2 роки. Отримало в банку короткостроковий кредит на суму 300 тис. грн, який повністю і своєчасно повернуло.
Інші кредитори	Фактів невиконання чи несвоєчасного виконання зобов'язань не виявлено	Фактів невиконання чи несвоєчасного виконання зобов'язань не виявлено	Фактів невиконання чи несвоєчасного виконання зобов'язань не виявлено

Отже, кредитна історія ВАТ «Агромат» бездоганна – товариство повністю і своєчасно виконувало всі свої кредитні зобов'язання.

Добру кредитну історію має ТОВ «Зернотрейд». Це підприємство зверталося до Імекс банку з клопотанням щодо пролонгації короткострокового кредиту через затримання дозрівання і збирання врожаю, зумовлену погодними умовами. Це свідчить про дещо вищі ризики кредитування ТОВ «Зернотрейд», порівняно з ВАТ «Агромат».

Кредитна історія ТОВ «Зелений Гай» цілком благополучна, але поки що коротка.

Рейтинг потенційних позичальників, визначений за універсальною методикою оцінки їх фінансового стану [2], є таким, бали: ВАТ «Агромат» – 86,4; ТОВ «Зернотрейд» – 70,1; ТОВ «Зелений Гай» – 88,6.

Оцінка кредитоспроможності підприємств потенційних позичальників наведена в табл. 6.

Таблиця 6

Оцінка факторів кредитоспроможності

Фактор кредитоспроможності	Підприємство-потенційний позичальник		
	ВАТ «Агромат»	ТОВ «Зернотрейд»	ТОВ «Зелений Гай»
<i>Кредитна історія</i>			
Оцінка	найвища	висока	вища за середню
Бал	10	8	7
<i>Ділова репутація</i>			
Характеристика	бездоганна	бездоганна	Негативних фактів не виявлено
Бал	10	10	6
<i>Фінансовий стан</i>			
Рейтинг	86,4	70,1	88,6
Бал	8,64	7,01	8,86
<i>Бізнес-проект</i>			
Оцінка	висока	не вимагається	найвища
Бал	8	–	10
<i>Забезпечення кредиту</i>			
Оцінка	середня	висока	найвища
Бал	6	8	10

Дані табл. 6 є підставою для оцінки потенційної кредитоспроможності підприємств за формулою (1):

1. *ВАТ «Агромат»:*

$$Оцк = 10(10 * 0,171 + 10 * 0,125 + 8,64 * 0,362 + 8 * 0,082 + 6 * 0,260) = 83,0 \text{ (бала).}$$

2. *ТОВ «Зернотрейд»:*

$$Оцк = 10(8 * 0,193 + 10 * 0,141 + 7,01 * 0,382 + 8 * 0,284) = 79,0 \text{ (бала).}$$

3. *ТОВ «Зелений Гай»:*

$$Оцк = 10(7 * 0,171 + 6 * 0,125 + 8,86 * 0,362 + 10 * 0,082 + 10 * 0,260) = 85,7 \text{ (бала).}$$

Обчислена за формулою (1) сума балів дає змогу визначити рейтинг кредитоспроможності позичальників (табл. 7).

Таблиця 7

Комплексна оцінка кредитоспроможності позичальників

Бал	Рейтинг
≥ 90	Найвищий
80-89,9	Високий
70-79,9	Підвищений
60-69,9	Середній

Отже, ВАТ «Агромат» та ТОВ «Зернотрейд» належать до підприємств із високим рівнем кредитоспроможності, а ТОВ «Зернотрейд» характеризується підвищеним її рівнем.

За оцінки кредитоспроможності надзвичайно важливим є визначення меж короткострокового та довгострокового кредитувань; інформація для їх розрахунку наведена в табл. 8.

Таблиця 8

Інформація для визначення меж коротко- та довгострокового кредитування підприємств, тис. грн

Показник	Підприємство-потенційний позичальник		
	ВАТ «Агромат»	ТОВ «Зернотрейд»	ТОВ «Зелений Гай»
Чистий фінансовий результат за звітний період	5120	618	375
Амортизація за звітний період	2435	1044	67
Оборотні активи на дату оцінки	26514	7863	819
Довгострокові зобов'язання на дату оцінки	1947	1234	-
Поточні зобов'язання на дату оцінки	2058	609	107
Валюта балансу на дату оцінки	5087	16417	1716

Межі кредитування визначалися за формулами [4]:

$$Ок = АО - 2ПЗ \geq 0 \text{ (2)}$$

де $Ок$ – обсяг можливого короткострокового кредитування підприємства на дату оцінки його фінансового стану, тис. грн;

$АО$ – оборотні активи на дату оцінки, тис. грн;

$ПЗ$ – поточні зобов'язання на дату оцінки, тис. грн;

$$Од = 900/Д (ЧФР + АМ) - ДЗ \geq 0 \text{ (3)}$$

де $Од$ – обсяг можливого довгострокового кредитування підприємства на дату оцінки його фінансового стану, тис. грн;

$Д$ – тривалість звітного періоду, дні (рік – 360; квартал року – 90);

$ЧФР$ – чистий фінансовий результат за звітний період, тис. грн;

$АМ$ – амортизація за звітний період, тис. грн;

$ДЗ$ – довгострокові зобов'язання на дату оцінки, тис. грн;

$$Оз = Б - 2(ДЗ + ПЗ) \geq 0 \text{ (4)}$$

де $Оз$ – загальний обсяг можливого кредитування підприємства на дату оцінки його балансу, тис. грн;

B – валюта балансу на дату оцінки, тис. грн;

Отже, обсяги можливого короткострокового кредитування підприємств позичальників такі:

1. *ВАТ «Агромат»:*

$$O_k = 26515 - 2 * 2058 = 22398 \text{ (тис. грн.)}$$

2. *ТОВ «Зернотрейд»:*

$$O_k = 7863 - 2 * 609 = 6654 \text{ (тис. грн.)}$$

3. *ТОВ «Зелений Гай»:*

$$O_k = 819 - 2 * 107 = 605 \text{ (тис. грн.)}$$

Обсяги можливого довгострокового кредитування є такими:

1. *ВАТ «Агростар»:*

$$O_d = 900/360 (5120 + 2435) - 1947 = 16\,940 \text{ (тис. грн.)}$$

2. *ТОВ «Зернотрейд»:*

$$O_d = 900/360 (618 + 1044) - 12 = 4143 \text{ (тис. грн.)}$$

3. *ТОВ «Зелений Гай»:*

$$O_d = 900/360 (375 + 67) - 0 = 1105 \text{ (тис. грн.)}$$

Визначені так обсяги можливого кредитування не мають перевищувати у підсумку *S* валюти балансу відповідних підприємств, тобто максимальний обсяг можливого кредитування є таким:

1. *ВАТ «Агромат»:*

$$O_z = 50\,857 - 2 (1947 + 2058) = 42\,847 \text{ (тис. грн.)}$$

2. *ТОВ «Зернотрейд»:*

$$O_z = 16\,417 - 2 (12 + 609) = 15\,175 \text{ (тис. грн.)}$$

3. *ТОВ «Зелений Гай»:*

$$O_z = 1716 - 2 (0 + 107) = 1502 \text{ (тис. грн.)}$$

Отже, запрошені підприємствами обсяги іпотечних кредитів (табл. 4) не перевищують можливостей кредитування цих підприємств.

Висновки.

Отже, об'єктивна оцінка кредитоспроможності позичальника кредитів є важливим чинником безпечної іпотеки. Надійність такої оцінки зростає у разі розроблення й застосування адекватної моделі кредитоспроможності, яка передбачає кількісний вимір впливу факторів. Подальші дослідження у цій сфері треба здійснювати у напрямі стандартизації ознак, що визначають оцінку кожного з факторів кредитоспроможності, та застосування комп'ютерних технологій такої оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 52-63.
2. Гудзь О.Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств кредитними ресурсами // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 86-90.
3. Гудзь О.Є. Проблеми удосконалення державної фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 6. – С. 31-36.
4. Дем'яненко М.Я. Кредитування сільськогосподарських підприємств: теорія і практика // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 7. – С. 9-19.
5. Долгий Л. Комерційні банки та маркетингова політика держави в галузі сільськогосподарського виробництва // Вісник НБУ. – 2005. – № 10. – С. 18-20.

Рецензенти: Горлачук В.В., д.е.н., професор;
Червень І.І., д.е.н., професор.

© Майборода І.С., 2010

Дата надходження статті до редколегії 19.10.09 р.